

posredovalčeve zmote ni zlorabil. V smislu naše razprave pa bi se moralo soditi, kakor sedaj izrečno določuje § 120 nem. o. d. z.: »Eine Willenserklärung, welche durch die zur Übermittlung verwendete Person oder Anstalt unrichtig übermittelt worden ist, kann unter der gleichen Voraussetzung angefochten werden, wie nach § 119 eine irrthümlich abgegebene Willenserklärung.«

V literaturi, kolikor jo poznam, mi stoji večinoma nasproti že večkrat opisana doktrina, podpirajo me pa nekateri odstavki pri Ungeru in neka uporaba v Randovi »lastnini« (zmota pri tradiciji).

Dr. Stanko Lapajne.

Temeljna vprašanja slovanske pravne zgodovine.

Spisal docent **dr. Karol Kadlec.**

(Dalje in konec.)

Razprava Balzerova poziva k pripombam o nekaterih njenih mislih. Začnimo takoj z naslovom predmeta, za kateri gre. Balzeru ne vgaja dosedaj običajni naslov »slovansko pravo« in »zgodovina slovanskega prava«. Mesto tega termina mu rabi »primerjajoča zgodovina slovanskih prav.« V tem zmislu se je izrekel že v svojem prejšnjem delu »O obecnym stanie nauki prywatnego prawa polskiego i jej potrzebach.¹⁾ Že iz tega poimenovanja bi se zdelo, da je pri naziranju predmeta samega zavzel stališče dokaj različno od ostalih znanstvenikov. V resnici pa ni tako. Četudi Slovani niso ustvarili nikdar skupnega prava slovanskega, dopušča vendar i Balzer eksistenco skupnega prava slovanskega vsaj v praveku, ko so tvorili Slovani jeden narod z jednim skupnim jezikom. Prvotna praslovanska načela so podlegla izpremembam, kakor hitro so se Slovani razdelili, in kakor hitro so vzniknile med njimi posamezne narodne individualitete. Na prvotnih skupnih principih so gradili posamezni slovanski narodi dalje, vsak seveda na svoj posebni način, in

¹⁾ Prim. mojo razpravo. Několik kapitol z oboru slovanského práva (Osvěta 1894, tudi separ. str. 19.).

poleg tega prejemale tuje vplive. Tako je dobivalo vsako slovansko pravo nasproti pravu ostalih slovanskih narodov gotovo individualno barvo. (Balzer rabi besedo naleciałość.) Pri vsem tem pa je vendar ostalo prejšnje skupno ogrodje vseslovanskega prava, ostali so prvotni praslovanski pravni principi. Teh temeljev slovanskega prava ni lahko odkriti. Pravnih spomenikov iz one dobe, ko se Slovani še niso razcepili na posamezne narode, seveda nimamo. Dotične skupne temelje prava vseh slovanskih narodov moramo torej iskati tako, da iz pravnega razvoja vseh posameznih slovanskih narodov abstrahiramo vse, kar ima krajeven individualni kolorit, dokler ne pridemo do temeljev, ki so pravu vseh slovanskih narodov skupni. Po tem pa še nismo z delom pri kraju. Po abstrakciji dospemo sicer lahko do konstatiranja, da so gotove pravne uredbe ali gotove norme skupna lastnina vseh Slovanov, ni pa še s tem razrešeno vprašanje, ali so te pravne uredbe ali norma izključna lastnina slovanskih narodov, matri so znane poleg Slovanom še drugim narodom ali skupini drugih narodov. Imamo-li torej odkriti temeljna načela slovanskega prava kot posebne pravne celote nasproti drugim pravnim celotam (nasproti pravu drugih narodov), moramo načela slovanskega prava primerjati z načeli drugih prav. Če pa opazimo, da so v slovanskem pravu in v pravu drugih narodov ali celih skupin narodov gotove skupne pravne uredbe ali norme, bo to dokaz, da dana pravna uredba ali norma nista značilna posebnost slovanskega prava, nego da sta bolj splošnega kova. Karakteristikon slovanskega prava tvorilo bo torej le to, kar se ne nahaja v pravu ostalih narodov. Seveda bo treba ozirati se tudi na prave uredbe in norme, ki se nahajajo v pravu drugih narodov, vsaj dotlej, ko so se morebiti v Slovanih razvile tudi pri uredbah, skupnih z drugimi narodi, nekake individualne (slovanske) posebnosti.

Kot je videti, ni lahko delo, postaviti celo zgradbo slovanskega prava tako, da bi se koj na prvi pogled razločevala od zgradb ostalih prav. Četudi Balzer ne opozarja na ravnokar navedene težkoče, si je dobro v svesti dela, da je uloga naše vede težavna, da, zdi se nam, da gleda na možne uspehe našega preiskavanja vse preveč skeptično. Ne upa si niti sanjati o tem, da bi bili kdaj v stanu reproducirati celi prvotni organizem slo-

vanskega prava, in zategadelj noče rabiti naslova »slovansko pravo« in »zgodovina slovanskega prava«, temveč pravi, da »bo primerjajoča zgodovina slovanskih prav zmerom obdržala v vedi legitimacijo«, In vendar si ne mislimo, da je smoter, za katerim stremi naša veda, naj jo že imenujemo zgodovino slovanskega prava ali primerjajočo zgodovino slovanskih prav, tako nedogleden, kakor si ga misli prof. Balzer. Nam se zdi, da se ono »nezaupanje v lastne sile«, katero opazuje članski poljski znanstvenik pri historiki slovanskega prava, v tej stvari javlja pri njem samem. Etnologijski pravniki in sociologi, poglavitno Angleži¹⁾ in tudi že Nemci²⁾ so skušali spisati t. zv. vseobčno pravno vedo, ki bi podajala sliko temeljnih pravnih oblik pri vseh narodih celega sveta. Ti poskusi so vsaj danes zelo drzni, vendar ako si upajo posamezniki na delo tolikega dosega, dvomilo bi se, morda vendarle iz prevelike bojzljivosti o tem, da se enkrat posreči rekonstruirati celi organizem prvotnega slovanskega prava. Ako se pa v ostalem ne menimo za drzne poskuse, spisati vseobčno pravno vedo, moramo pokazati vsaj na manj drzne poskuse, razložiti bistvo samo nekaterih pravnih celot, na primer pravo katerekoli skupine arijskih narodov ali temelje starega prava arijskega itd. Sijajen dokaz tega, da niti poskusi podobne vrste niso zastonj, je podal prof. B. W. Leist s svojim spisom *Alt-arisches jus gentium* in posebno z delom *Alt-arisches jus civile* (Jena 1892 in 1896). Dalekosežni so rezultati njego-

¹⁾ Navedeni naj bodo zlasti J. F. Mac-Lennan, autor spisov *Studies in Ancient History* (1876), *Totemism* (1869—70) in dr., Morgan L. H., autor dela *Ancient Society* (1877, nem. od Eichhoffa in Kautskega 1891) in pripravljeno delo k njemu *System of consanguinity and affinity of the human family* (1869), Tylor E. B., autor spisov *Early history of mankind and of civilisation* (1865, 3. izd. 1878; nem. 1866) in *Primitive culture* (1871., 3. izd. 1891, 2 zv.; nem. 1873), Spencer H., autor dela *Study of sociology* (1873, 18. izd. 1897; nem. od Marquardsena, 1875, 2 zv.) in dr.

²⁾ Navesti treba zlasti A. H. Posta, avtorja spisov *Die Geschlechts-genossenschaft der Urzeit* (1875), *Der Ursprung des Rechts, die Anfänge des Staats- u. Rechtslebens, Bausteine für eine allgem. Rechtswissenschaft* (1881), *Studien zur Entwicklungsgeschichte des Familienrechts* (1889); *Grundriss der ethnologischen Jurisprudenz* (1894—1895) in dr. Dalje naj bodo navedeni Bachofen, Kohler in dr. — Od Slovanov treba navesti posebno Kovalevskega in Darguna (ki je pisal nemški).

vega preiskavanja na polju mnogo nepristopnejšem, nego je slovansko pravo, ki je le sestaven del arijskega prava. Ako pa zategadelj tuji učenjaki ne izgubivajo nade, da se da sestaviti popolna slika pravne kulture, ki je mnogo starejša in od nas dosti bolj oddaljena, bilo bi znak malosrčnosti, če bi se že naprej mislilo, da se ne da sestaviti popolna slika starega slovanskega prava.

Popolnoma soglašamo s prof. Zigelom, da bi o eksistenci posebnega slovanskega prava, ki naj se razlikuje od drugih prav, morali soditi deduktivnim potom, pa če bi tudi ne imeli nobenih dokazov, da tvorijo Slovani, kar se tiče temeljev njih prava, jedno samo celoto. Že Danilevskij je v svojem spisu *Рочия и Еврона* (I. izd. 1871) rekel — poleg nemškega historika Rückerta — da je v historiji ljudstva moči opazovati nekoliko kulturno-historijskih tipov. Vsako pleme ali rodbina narodov, ki rabijo poseben jezik ali blizu sorodne jezike, tvori poseben kulturno-historijski tip, pri čemur se sicer misli, da so ta plemena zmožna večjega historijskega razvoja in da so že stopila iz otroške dobe. Vsa kulturna delavnost narodov se da razdeliti v štiri sfere: versko, osobitno kulturno (vedo, umetnost, obrt), politično in socialno-ekonomijsko. Nekateri historijski tipi so razvili večjo energijo v jedni iz onih sfer, nekateri zopet v drugi sferi. Tako so razvili višjo kulturo v sferi verstva (monotheismus) Židje, v osobitni kulturi so se pa zopet odlikovali Grki itd. Deset kulturno-zgodovinskih tipov se je po Danilevskem že pojavilo v zgodovini. To so tipi: egipčanski, kitajski, asirsko-babilonsko-feničanski, indijski, iranski, židovski, grški, rimski, novosemitski ali arabski in germansko-romanski ali evropski. V nedolgi dobi bo ulogo igral nov tip, slovanski. Dočim so ostali tipi javljali svojo kulturno delavnost le v jedni sferi ali kvečjemu v treh sferah, določeno bodi slovanstvo k višjemu delu, da bi namreč razvilo kulturo v vseh štirih zgoraj navedenih sferah, t. zv. četvero-temeljno kulturo.

Ni treba pripominjati, da izgublja v posameznostih nauk Danilevskega vsak dejstveni temelj. Osnovan je bolj na čutu kot na znanstveni podlagi, in to posebno, kjer govori o slovanstvu. Kljub temu se ne da tajiti, da je v razvoju ljudstva v resnici moči določiti kulturne celote, naj se že kličejo kulturno-zgodo-

vinski tipi ali drugače. Pravo je le gotova stran kulture, in ako se posamezne kulturne celote razločujejo druga od druge, moči je i v področju prava odbirati gotove posebnosti ali individualitete plemen. Post rabi v svojem spisu *Über die Aufgaben einer allgem. Rechtswissenschaft* za ta pojem izraze *Rechtskreis* ter *Rechtsgebiet*, pravni krog in pravno polje. V Evropi so po njem te pravne individualitete: baskijske, zapadno-arijske individualitete (pravo keltsko, grškorimsko, germansko, litavsko-slovansko in ostala prava zapadnoarijska, kot albansko, armensko, osetsko), pravo kavkaških narodov (Lezgincev, Čečencev, Čerkesov, Gruzinov, Svanetov, Mingrelcev in dr.) in pravni okoliš mongolsko-tatarskih narodov, živečih v Evropi (Fincev, Permjakov, Zirjanov, Votjakov, Čeremisov, Mordvinov, Čuvašev, Nohajcev in potem pa madjarsko pravo). V Aziji so po Postu tile pravni krogi: prava semitskih narodov (asirsko-babilonsko, židovsko, arabsko), prava vzhodnoarijska (indijsko in eransko), pravo Tibetancev in himalajskih narodov, prava dravitskih narodov, prava narodov Zadnje Indije, kitajsko pravo, pravo Japonskega in Koreje, pravno polje uralsko-altajskih narodov (pravo Samojedov, finskih debel Azije, Punguzov, Mongolov, Tatarov). In podobno razločuje Post posamezne pravne individualitete pri oceanskih, američanskih in afričanskih narodih.

Eksistenco posebnega slovanskega prava dopuščajo torej, kot je videti, ne le slovanski učenjaki, ampak tudi etnologijski pravniki neslovanskega pokoljenja. Seveda, kakšne so karakteristične posebnosti letega skupnega slovanskega prava nasproti pravom drugih narodov, resp. skupin narodov, to dosedaj ni preiskano, to je stoprav naloga bodočnosti. Do sedaj slutimo in čutimo le bolj instinktivno, da eksistuje posebna pravna individualiteta slovanska, a na čem ta individualiteta sloni, ne moremo navesti podrobno. Poznamo sicer obliko mnogih pravnih uredbe, v čem pa se te uredbe na karakterističen način ločijo od podobnih pravnih uredbe drugih narodov, za sedaj ne vemo. To pa nas ne sme strašiti. Na poti, katero smo enkrat začeli, moramo korakati naprej, dokler se morda končno enkrat ne približamo vendarle zaželjenemu smotru. In glavna stvar, neučakani ne smemo biti. Res je, da uspehi dosedanjega preiskavanja v področju slovanske pravne zgodovine danes niso še znatni, ali to drugače

niti ni moglo biti. Teh le malo delavcev na polju slovanske pravne zgodovine ni moglo izvršiti čuda. In če bi v ostalem bilo tudi več delavcev, bili bi mi danes vendarle še daleč od ideala.

Uspeh preiskovanja v stroki slovanske pravne zgodovine gre roko v roki z napredkom v pravni zgodovini drugih narodov. Le primerjajoč pojave, razodevajoče se v pravni historiji drugih narodov, more historik slovanskega prava dospeti tja, kamor bi drugače ne prodril. V prvi vrsti je seveda treba zbrati kar največji material slovanskega prava ter ga obdelati po popisni primerjalni metodi v mejah pravnega razvoja med vsemi posameznimi slovanskimi narodi, toda ta metoda ne zadošča dotlej, dokler ne bi hoteli na temelju dobljenih rezultatov rešiti vprašanja, kakšne so karakteristične lastnosti slovanskega prava. Na to vprašanje moči je odgovoriti le, če se je primerja s pravi drugih narodov. In zato, ker spada v področje slovanske pravne zgodovine preiskavanje, kakšno lice je imela posebna pravna kultura slovanska, ne more se naš studij omejevati le na popisno primerjalno preiskavanje na slovanskem ozemlju, ampak razširiti se mora tudi na primerjanje s tujimi pravnimi kulturami. Pri svojem studiju moramo skratka poleg navedene popisne primerjalne metode v okviru posameznih slovanskih prav uporabljati še historijska data o prvotnem pravu sedanjih kulturnih in že izumrlih narodov in poleg tega tudi etnologijsko metodo, katero rabi t. z. etnologijska pravna veda, ki se opira na premislek, da se iz današnjega pravnega reda mnogih narodov in plemen, stoječih na nizki stopinji kulture, da pri skrbnem uvaževanju okolnosti soditi o nekdanjem pravnem redu narodov, stoječih danes na dosti visoki stopinji. Le po tej metodi se je nekaterim etnologom posrečilo rešiti gotova pravna, do sedaj nejasna vprašanja.

Etnologijsko metodo je uporabil tudi Ciszewski v svojem spisu *Wróżda i pojednanie*, v katerem je razložil bistvo pokore v tem zmislu, da pokora ni nič drugega kot fikcija, simbol maščevanja. Priznavam, da je rezultat, do katerega je Ciszewski v svojem spisu prišel, važen,¹⁾ vendar bi s pomočjo pravne slovanske zgodovine same ne bil Ciszewski dosegel smotra. Kdor

¹⁾ Pr. moj referat o spisu Ciszewskega v *Národop. Sborníku Českoslov. VI. 1900*, str. 196—198.

pozna njegov spis, ve, da se mnogo bolj kot na slovansko pravo opira avtor na poročila, črpana iz življenja številnih primitivnih narodov, kjer je za svoj tema našel mnogo več tvarine, nego v slovanskem pravu. Zategadelj ne soglašamo z Balzerom, da nas pravne historike sramoti to, ko bistva uredbe pokore ni odkril pravnik, ampak etnolog. Primera s Ciszewskim, navedena v dokaz, da bi analitiška metoda vodila v pravu slovanskem do smotra, ako bi se je redno rabilo, ni torej prikladna.

Tudi z ostalimi primerami ne morem povsem soglašati. Jedna od njih je tale: Bilo je baje do sedaj nerešeno vprašanje, kako je prišlo do tega, da se je prvotna lastninska skupnost zadruga izpremenila pozneje v individualno lastništvo posameznih njih članov. To vprašanje rešuje Balzer na temelju izrazov sors, žreb, žrebij (navesti bi mogel tudi jugoslovanski ždrib ali ždribenica), s katerimi so se pri Slovanih imenovala zemljišča, ter pride do zaključka, da se je združno lastništvo z žrebanjem podeljevalo posameznim članom zadruga najprvo le za gotov čas (pri tem pa skupno lastništvo rodu ni nehalo) in šele pozneje za zmerom. Individualno lastništvo je vzniklo zato baje iz združnega lastništva. Mislim, da Balzerova primera ni prava. Kar se tu aplikuje na zadrugo, se nanaša pač prej na vaško občino ali marko (kot Rusi pravijo: mir, zemljiška občina). Pred vsem treba ugovarjati, da se v zadrugi ne podeljujejo zemljišča periodično posameznim članom; kakor hitro bi se to zgodilo, prejenjala bi zadruga. Saj ni bistveni znak zadruga le skupno stvarno pravo do zemljišč, ampak tudi skupno nerazdelno gospodarjenje in obdelovanje zemljišč. Poleg tega imamo nebrojno število primer ne le iz slovanskih zemelj, ampak tudi iz pravne zgodovine neslovanskih narodov, da so se izrazi sors, žreb in pod. rabili in se rabijo ravno o posameznih delih občinskega ali markinega ali mirovega lastništva. Iz Maurerja¹⁾ vemo, da so se posamezni zemljiški deleži, podeljeni od markine zemlje članom marke, imenovali pri Germanih deel ali deld (= del), Loos, Loosgut ali, kakor se je na Bavarskem reklo, Lus (Lusz), Luz (Luzz), Lüs (Lisz) in dr. Latinski viri rabijo

¹⁾ Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-, Dorf- und Stadtverfassung (Monakovo, 1854), str. 79.

izraz sors. Toisto navaja tudi Laveleye¹⁾, Pertile²⁾, Costa³⁾ in dr. Tudi Maurer je že dokazal⁴⁾, da je iz markine lastnine vznikla individualna lastnina in po njem ponavljajo to drugi pisatelji, na pr. Post⁵⁾.

Na žrebanje kažejo tudi nazivi večjih kompleksov tal v ruski mirovi ustavi. Poleg navadnih terminov jarus, kon, stolb in drugih imenujejo se omenjeni kompleksi tudi žreb', metka, met, pomet.⁶⁾ Vsi ti izrazi nanašajo se na žrebanje, metanje žreb'ov, vendar se pojem, katerega označujejo, ne krije s pomenom besede sors ali Loos, kot je zgoraj naveden za germansko pravo.

Zanimivo je, da je tudi na Češkem in na Moravskem znana beseda los (žreb) in po zmyslu sorodna jej beseda meslo v tem pomenu, kot se je rabil termin sors, Loos in pod. v germanskem pravu. Še danes imenujejo poljedelci v Trebonju zakupljene deleže občinskih ali graščinskih travnikov lose (pr. bavarsko Lusz). Podobno dokazana je na Moravskem beseda meslo (od metati) v pomenu del občinskega travnika, bregov ali nasipov.⁷⁾

Neglede niti na to, da se to, kar izvaja Balzer iz besed sors, žrebij i. dr. za slovansko pravo, nanaša tudi na pravno zgodovino drugih narodov, — menimo, da primera, katero on navaja, ne priča toliko o važnosti analitiške metode, kot prej o tem, da je moči tudi iz filologije zelo mnogo črpati za pravno

¹⁾ De la propriété et de ses formes primitives (Pariz, 1874, 4. izd. 1891), str. 90 in nem. predelanje Bücherjevo, Das Ureigenthum (Lipsko 1879), str. 75. — Da so v ostalem že Rimljani poznali besedo sors v pomenu zemljišče, navaja Festus (»sors patrimonium significat«). Pr. Fustel de Coulanges: La cité antique (16. izd., Pariz, 1898), str. 92 opom. 1., in Cuq: Les institutions juridiques de Romains (Pariz, 1891), str. 86. Podobno se je imenovalo pri Grkih zemljišče *κλήρος* (žreb).

²⁾ Storia del diritto italiano IV. (Turin, 1893), str. 279: »Il terreno dividevasi in mansi, sorti o corti«. — Na str. 280. opom. 67.: »Sors e manso sono la stessa cosa«.

³⁾ Colectivismo agrario en Espanna (Madrid, 1898), str. 341 in nasl. Deleži občinskih zemljišč imenujejo se na Španskem »la suerte«.

⁴⁾ N. m. §S-i 42, 44 in 48.

⁵⁾ Bausteine für eine allgemeine Rechtswissenschaft II. (Oldenburg, 1881), str. 196.

⁶⁾ J. Keussler, Zur Geschichte und Kritik des bäuerl. Gemeindebesitzes in Russland II. del, II. odd. (Petrograd, 1883, str. 9.)

⁷⁾ Ottov Slovník Naučný, t. Meslo.

zgodovino, seveda ako imamo za izvajanje iz filologije kako oporo iz pravne zgodovine.

Balzer bi tudi rad rešil vprašanje, kako je na Češkem in Poljskem vzniklo nižje plemstvo t. z. vladike, ter misli, da treba posebni družabni sloj vladik smatrati za ločitev od gotovih nižjih slojev, sam postanek čeških panov in poljske šlahte, kot sloje stoječe nad vladiki pa da treba priznati za poznejšnji faktum. (Str. 53.) Ta hipoteza je sicer mogoča, ali ker ni z ničemer utemeljena, ne vem, je li z njo rešeno že vprašanje postanka češkega in poljskega višjega plemstva. Res je izraz vladika v zmyslu nižjega plemiča znan le češkemu in poljskemu pravu, vendar ima pravo južnih Slovanov za plemstvo v obče podobno ime (vlastele ali vlasteli). — Le mimogrede bodi omenjeno, da ni prava trditev na str. 53, kakor da bi izraz dedič (dziedzic) le na Češkem in Poljskem označeval gotovo družabno skupino. Saj je znana beseda dedič n. pr. tudi Polickemu statutu (čl. 21 влaстeлe и дeдичи in drugi čl. Jagićevega izd.).

Ako smo pretresli nekoliko primer, ki jih navaja Balzer, smo to storili le zato, da bi pokazali, da nas niti analitiška metoda, kakor si jo predstavlja čislani poljski preiskovalec, ne privede k gotovemu smotru, k razjasnitvi posebne pravne kulture slovanske. Če hočemo priti do smotra, moramo pred vsem organizovati svoje delo, razdeliti se ob njem in poprej izvršiti pripravljalne korake. Gotovo je, da bi bilo poprej temeljito izdelati pravno zgodovino posameznih slovanskih narodov, in potem šele bi se moglo prestopiti k primerjajoči zgodovini slovanskih prav. Ker bi pa morali še dolgo čakati, predno se to zgodi, delajmo za sedaj monografsko in motrimo le posamezna vprašanja, seveda na popisno primerjajoči način. Resnica je, da bodo in da morajo biti rezultati našega preiskavanja za sedaj le polovični, ali to nas ne sme motiti. Boljše je ustaviti se na pol pota in dovršiti vsaj polovico dela, nego gnati se k smotru po krajšem potu, zaiti s pravega pota in potem izgrešiti smoter. Ta opazka ni morebiti naperjena proti osebi Balzerovi. Če tudi visoko čislamo dosedanje sijajne uspehe preiskovalne delavnosti prof. Balzera, zdelo se nam je vendar potrebno, razložiti tudi svoje lastno stališče, ki se ne vjema z Balzerovim. Ono lahko pojmovanje smotra je prav isto, proti čemur hočemo najbolj svariti

pri studiju pravne zgodovine slovanske. Kakor naj vsaka veda vodi k resnici, tako nam naj tudi pravna zgodovina slovanska poda pravo podobo slovanske pravne kulture. In odkritosrčno pripoznamo, da bi nam bila ljubša le nepopolna, vendar resnici se približajoča skica slovanskega prava, nego sijajna, v prekrasnih barvah izvedena slika tega prava, ki bi ne odgovarjala resnici. Mislimo tudi, da ni sedaj ugodna doba za velike analize, ker zavisi redna analiza od presoje številnih okolnosti danega slučaja. Če one okolnosti niso zadostno znane, potem se more nasledek analize prevreči v fantome, kateri se danes izrekujejo in jutri preklicujejo.

Posebno pa je treba pri studiju slovanske pravne zgodovine paziti na to, da ni že karakteristična posebnost vse to, kar se kaže v pravu vseh posameznih slovanskih narodov. To je na pr. uredba rodbinske zadrage, o kateri misli danes le malo učenjakov, da je lastnina edinole slovanskega prava. Preiskovanja tujih učenjakov, posebno Laveleya, Mainea, Hearn, Kohlerja, Posta, Leista, Cohna in dr. so dognala, da je moči to uredbo jemati za občen pojav v pravu najštevilnejših in najrazličnejših narodov. S tem pa seveda ni rečeno, da ne bi zadružna uredba kazala v pravu slovanskem nasproti pravom drugih narodov gotovih posebnih znakov, kajti tako individualno barvo imajo tudi vseobčni pravni ustavi, znani najrazličnejšim narodom. Gre le za to, da se zagotovi ono individualno posebnost slovanskega prava. In to se zagotovi, ko bomo deloma boljše poznali življenje starih Slovanov (mnogo še pričakujemo od arheologije), in deloma če bomo nasledke preiskavanja v pravu slovanskem primerjali z nasledki, h katerim se je dospelo po studiju v krogu drugih prav.

Ne zdi se nam, da so vzroki gotovega zastajanja v naši vedi deloma nesvestnost smotra, na kateri naj gre slovanska pravna historija, deloma napačna preiskovalna metoda in deloma nezaupanje učenega sveta, da se pride po dosedanjih nasledkih preiskavanja nekoč do večjih rezultatov.

Kar se tiče smotra naše vede, smo v tem s prof. Balzerom edini, da mora zgodovina slovanskega prava pred vsem eksistovati sama sebi na voljo, in dalje da bodi sredstvo k popolnejšemu poznavanju prava posameznih slovanskih narodov. S tem

pa se seveda zmeta našega predmeta ne konča. Pravna zgodovina slovanska ima, kakor je že Zigel opomnil, oni daljši namen, da bi se z nje pomočjo pojasnilo tudi pravo drugih azijskih, poglavitno zapadnoevropskih narodov. In poleg tega ima, dodavamo mi, ravno v naši mnogonarodni državi nov daljši namen, da bi dopolnjevala dosedanjo pomanjkljivo sliko pestrega pravnega razvoja avstrijskoogerskih dežel. Če se ne oziramo na poljsko pravo, ki spada šele eno steletje v okvir narodnih prav avstrijskoogerske monarhije, imamo pravno zgodovino dveh slovanskih narodov, češkega in hrvatskega, ki moreta še mnogo prispevati k dokončanju slike celotnega pravnega razvoja v avstrijskoogerskih deželah. Dokler se ne bode pravo obeh teh narodov, in zlasti hrvatsko pravo, ki je do sedaj zelo malo obdelano, dobro preiskalo, bode se t. zv. državna zgodovina avstrijska na avstrijskih univerzah predavala pomanjkljivo. Pomanjkljiva bo tudi pravna zgodovina ogerska, katera izkazuje najprvo mnogo prvih starega prava slovanskega in potem mnogo institucij, skupnih s hrvatskim pravom. Sama zgodovina hrvatskega prava bo seveda zopet necela, ako se ne bodo zasledovali madjarski vplivi. V obče se bode vendar moralo enkrat čisto označiti razmerje med pravom ogerskim (ali madjarskim) na eni strani in med pravom hrvatskim na drugi strani. Saj je znano, da je veljalo od XVI. stol. na Ogerskem (in Sedmograškem) ter na Hrvatskem edno skupno zasebno pravo ogerskohrvatsko ali, kot se je v starejši dobi često navajalo, pravo ogersko.¹⁾ Popolnoma soglašamo s prof. Balzerom, da bodo morali slovanski pravni historiki pregledati tudi ogersko pravo. Kolikor se tiče virov, ne bo to lahko, ker je bila na Ogerskem, kot znano, tje do l. 1848. uradni in državni jezik latinščina, v kateri so spisani viri. Večje težkoče so pa z literaturo, katera se v poslednji dobi začjenja veselo razvijati, nepristopna je pa vendar temu, ki ne zna madjarskega jezika. Odločilen nedostatek univerzitetnega studija v avstrijskih deželah je veliko preziranje ogerskega prava.

¹⁾ Tako na pr. se je imenovala zbirka skupnega prava ogerskohrvatskega Corpus juris hungarici. Tudi spis J. Markovicsa o zasebnem pravu ogerskohrvatskem (Budim 1830) ima naslov »Epitome institutionum juris hungarici privati.« Da se pod besedo Hungaria umeva tudi Hrvatsko, podajajo se v tem spisu številni dokazi.

Ogerskega prava se moderni, kolikor se ne tiče skupne ustave avstrijskoogerske, niti ne dotaknejo, in to, kar se podava v državni avstrijski zgodovini o državnem razvoju ogerskem, ne stoji v zadostnem razmerju k važnosti predmeta. Odkrito moramo priznati, da je na ogerskih univerzah in pravnih akademijah boljše preskrbljeno za studij avstrijskega prava, nego na naših univerzah za studij prava ogerskega. Pri rastočem pomenu in vplivu Madjarov ni pa morebiti ona doba predaleč, ko se bode v tej polovici države dajalo več pozornosti ogerskemu pravu. To bo na prospeh posredno i pravni zgodovini slovanski, ki bode dobila nekdam tudi morebiti večjo pozornost kakor do zdaj.

Vzroka malega napredka na polju naše vede ne iščemo tako, kakor prof. Balzer, niti v nedostatni metodi, o čemer smo že zgoraj izpregovorili, niti v malem zaupanju učenega sveta, da se naporno počasno delo na polju pravne zgodovine poplača nekoč s primernimi nasledki.

Po našem mnenju treba iskati vzrokov malih uspehov naše vede druge. Pred vsem marsikaterega ovira težkoča predmeta. Studij pravne zgodovine slovanske zahteva nekajletne temeljite priprave, in sicer deloma pravniške, deloma filološke. Kdor hoče priti v zgodovini slovanskega prava h kakim nasledkom, prisvojiti si mora najprej temeljne pravniške znanosti in potem tudi temeljito znanje vseh slovanskih jezikov, starih in novih, in poleg tega tudi znanje mnogih tujih jezikov, latinskega, grškega, nemškega, francoskega, italijanskega, v slučaju tudi madjarskega in rumunskega. Znanje tujih jezikov je potrebno deloma zategadelj, ker so nekateri viri slovenskega prava pisani v tujih jezikih (latinski, grški, nemški, italijanski), deloma tudi vsled tega, da se seznaniti s pravno literaturo, ki je spisana v tujih jezikih, in deloma tudi zato, ker je treba v svrhu primerjanja v pošteve jemati vire tujih prav. Naš predmet je torej težaven. Na težkoče bi se pa dosti ne gledalo, ako bi se inace dolgoletni in naporni studij poplačal in tudi olajšal. Tega pogoja pa žalibog do sedaj ni. Razen edine varšavske univerze in velike šole beligradske ni na nobeni evropski univerzi posebne stolice za primerjajočo zgodovino slovanskih prav. Nemajhen vzrok malih uspehov dosedanjega studija je tudi težkoča, dobiti v roke vseh potrebnih virov. Upravo javnih knjižnic v slovanskih de-

želah niso do sedaj spoznale za potrebno in do gotove meje niti ne morejo oskrbovati številnih in dragih pravnih virov iz pravnohistorijske literature posameznih narodov. In posameznik si more vse vire temmanj oskrbeti. — Posamezne historijskopravne literature slovanske niso razrešile poleg tega niti številnih temeljnih vprašanj, kot zlasti vprašanja o obsegu tujih pravnih vplivov itd.

Pri vsem tem pa smo prof. Balzeru hvaležni, da je sprožil temeljna vprašanja v krogu pravne zgodovine slovanske. Iz njegove razprave vidimo, da je vzrasel primerjajoči zgodovini slovanskih prav nov izdaten tvoritelj, ki ima v zgodovini slovanskih prav že časten kos dela za sabo, ter je torej za delavnost na novem polju kvalifikovan kar najboljšje. Srčno ga sprejemamo in mu v novem delokrogu želimo teh uspehov, katerih si je pridobil v zgodovini poljskega prava.

Razprava o justičnem proračunu v državnem zboru.

III. Jezikovna vprašanja.

V proračunski debati vsaj ni bilo govornika, ki bi ne bil prepričan, da mora sodnik imeti jezik naroda, med katerim služi, v popolni oblasti. Nemec najradikalnejše vrste (Tschan) je celo izrekel popolnem umestno, da mora sodnik poznati tudi umovanje in čustvovanje dotičnega naroda; seveda je to resnico povdarjal samo zaradi imenovanja sodnikov češke narodnosti v nemške ali v mešane okraje, četudi so bili brez dvoma jezikovno popolnem vsposobljeni. Nemci se omenjenega principa drže samó, kedar se tiče njih naroda, za druge narode jim je še vedno uzor centralizacija z nemškim jezikom, čeprav naj se s tem potepta vsa pravica. V Čehih, kjer Nemci nimajo dovolj pravniškega naraščaja, zahtevajo, da se za njih okraje postavi posebni konkretalni status, ki bo rojenim Čehom nekako zaprt, a pri nas silijo jezikovno nesposobne rojake svoje v slovenske kraje, ter s pomočjo poslušne jim vlade prouzročajo, da sodniki slovenske